

Јозиќ-Илековиќ: ДИК треба да ги едуцира гласачите и да го штити гласачкото право

„Јас сум советничка во Министерството за управа. Година ми заврши мандатот во Државната изборна комисија каде што осум години бев потпреседателка. Државното изборно поверенство (комисија) е оформена од 2007 година како прво независно самостојно тело кое ги спроведе изборите во 2007 за хрватското собрание.

Денес ќе ви го презентирам изборниот закон и модел во Хрватска. Независна и непристрасна државна администрација е клучен фактор за веродостојноста на изборите, каде што веродостојноста на изборната постапка е супстенцијален фактор во консолидација на демократијата. За спроведување избори, треба да се има стручни лица кои го познаваат изборниот систем, да се етички и политички неутрални. Кога велам, да бидат политички неутрални тие што работат во државните институции, тоа не значи дека не може да бидат политички личности, но во текот на спроведување на изборниот процес, тие мора да бидат политички неутрални за да спроведат транспарентни избори. Треба стручно да постапат и да бидат имуни на политички притисоци и делувања. Ние што сме работеле на избори, знаеме дека изборите се една голема машинерија и за да може да функционираат, мора да се пресметаат работите до најситниот детал. На последните парламентарни избори во Хрватска само на спроведување на изборите, беа ангажирани 42 илјади луѓе. Членовите на избирачките одбори беа распоредени на 6.873 изборачки места во Хрватска и 124 во странство. Гласаа 2,5 милиони хрватски гласачи.

Важна улога на администрацијата е да се биде постојан сервис на граѓаните и тоа е онаа перцепција, која ние во Хрватска, секогаш се обидуваме да им ја наметнеме на граѓаните - дека сме тука за нив. Исто така, важно е граѓаните да не ги перцепираат администрацијата и нејзините вработени како продолжена рака на политиката или на актуелната партија. Ние сме постојан сервис на граѓаните и должни сме да бидеме онлајн, што значи од моментот на распишување на избори, до моментот на утврдување на конечни изборни резултати и роковите за заштита на правата, изборната администрација е на апсолутно располагање на граѓаните. Се воспостави таканаречен С.О.С. телефон и се одговараше на пишани и на онлајн пораки, и се постапуваше во најкратки рокови. Исто така, не може да се заборава фактот и искуството дека изборите по својата правна природа, пред се, се политичко прашање и дека такви избори се наоѓаат во фокусот на медиумското внимание. Задачата на изборната администрација е објективно да ги известува и да ги едуцира и новинарите за фазите на изборната постапка, за изборната рамка.... Ние многу работевме на тоа, затоа што тоа е од голема важност да имаме едуцирани новинари. Учесниците очекуваат од државната администрација да има дава информации и одговори на нивните прашања кои се чести и бројни. Работата на администрацијата треба да биде препознаена од гласачите и постојано да ја зголемува довербата за изборните постапки.

Поврзан со Македонија како кандидат за ЕУ, е и односот на законодавството на ЕУ и хрватското национално законодавство. Изборното законодавство на Република Хрватска немаше на увид само во темелните прописи кои биле на сила сè до влезот во ЕУ, туку тие прописи требаа да се вклопат со европското правно наследство. При изработка на изборен законик, треба да се употребуваат повеќе европски релевантни документи, би ги издвоила Меѓународната конвенција за граѓанско и

политичко право, Европската конвенција за човекови права со дополнителен протокол, Европската повелба за локална самоуправа, Конвенцијата за голема Европа - за учество на странци во јавниот живот и примена во секојдневна пракса.

Како дефиниција и добра пракса треба да се стават во рамка изборните прашања. Изборниот закон мора да содржи одреден степен на стабилност поради заштита од политичка манипулација. Хрватското собрание донесе закон во 2006, а на истиот се внесени измени и дополнувања во 2007 година. Првиот текст никогаш не заживеа. Според првиот законски текст, ДИК требаше да биде целосно професионално тело. На чело требаше да биде председател, а сите членови требаа да бидат вработени во ДИК. Тој модалитет не успеа да заживее, и сè уште е на сила моделот од 2007 година, според кој ДИК се состои од 9 члена(3+6). Трите члена се претседателот на Врховниот суд кој по својата позиција е и претседател на ДИК, и уште двајца судии во Врховниот суд на Република Хрватска кои се бираат на општа седница на Врховниот суд, на предлог на претседателот. Значи, тоа им е привремена работа, и тие по завршување на изборите, се враќаат на нивната редовна работа. Останатите 6 члена на ДИК ја вршаат работата на членови професионално. Еден потпретседател и двајца членови ги предлага владеачката политичка партија, односно коалиција, а другите два члена и потпретседател ги предлага опозицијата или опозиционата коалиција. Правила кои важат за тие членови на ДИК е дека не смеат да бидат членови на политичка партија, при што, не се ограничува рокот од кога тие не можат да бидат членови на политички партии. Јас тука би прокоментирала дека од денот на давање на заклетвата, тие не смеат да бидат членови на политичка партија.

Членовите на ДИК ги именува хрватскиот Сабор со мнозинство гласови, со мандат од 8 години. Опсегот на работата на ДИК е пропишан со законот за ДИК, но и со други посебни изборни закони. Ние, за разлика од Македонија, немаме единствен изборен кодекс, туку за секоја врста на избори се припишуваат посебни закони. Така, имаме Закон за избор претставници во хрватскиот парламент, Закон за избор на претседател, Закон за избор на пратеници во единиците на локалната самоуправа, посебен Закон за избор на градоначалник. Она што според Законот за спроведување на изборите му е дадено на ДИК, е да даде мислење за надградба на изборниот процес. Според Уставот на Хрватска, право на предлог-закон во хрватскиот парламент има секој шеф на пратеничка група, Владата и работните тела на хрватскиот парламент. ДИК нема право да предлага закони. ДИК само дава мислење за дополнување или измена на Изборниот законик и тие мислења ги доставува до сите релевантни политички чинители во Хрватска, но и до јавноста, преку објавување на веб-страницата на ДИК, преку одржување на работилници, тркалезни маси и сл.

ДИК избира или именува пониски изборни тела. За разлика од Македонија, нашите пониски изборни комисии, не се професионални тела, туку ад хок тела, кои се именуваат по донесување на одлука за распишување на избори. Во мандатот на ДИК е и да спроведува едукација на членови на избирачките одбори, информирање на граѓаните за спроведување на изборите, за остварување и заштита на гласачкото право, одредување на начин за објавување и архивирање на материјалите од спроведените избори, односно од референдумот, ако е спроведен референдум. Исто така, во надлежност на ДИК е да поднесе извештај до надлежните тела за спроведените избори, да ја надгледува организацијата на стручните служби на ДИК, да поднесе до хрватскиот парламент извештај за спроведените избори во рок од 60 дена од објавувањето на службените резултати од избирачкиот процес. Сето ова е пропишано со посебни закони. Работата на ДИК е пропишана во Деловникот за работа на ДИК. Одлуките се донесуваат на седница, а тие се јавни. Седницата ја

свикува и со неа раководи претседателот на ДИК, кој во случај на отсутност може да именува еден од потпретседателите на ДИК. На седниците се одлучува со мнозинство гласови од сите членови.

ДИК има стручна служба, предводена од секретарот на ДИК. Него го именува ДИК со мнозинство гласови. И секретарот има свој заменик кој се одбира по иста постапка и процедура како и секретарот. Завршувањето на мандатот на претседателот на ДИК е внесено во закон, од причини што е од голема важност, бидејќи мора да биде крајно транспарентно, а по препорака на Европската комисија, мора да биде пропишана и процедура за разрешување на ДИК. Мандатот на член на ДИК ќе заврши, пред сè, ако сам побара, ако загуби способност за извршување на своите должности, ако биде осуден на казна затвор подолга од 6 месеци, ако се загуби било кој од условите за избор, ако не ги исполнува своите должности според законот, или ако се кандидира на изборите. Во согласност со добрата пракса, членот не смее да биде кандидати на избори, така е кај нас, така е и кај вас, тука во Македонија. Значи, тоа е едно општо пропишано правило.

Пониските изборни комисии се, како што реков ад хок тела, и се бираат по распишување на изборите. Тоа се изборни комисии кои делуваат во изборните единици на парламентарни избори, во ниту едни други избори ги немаме. Република Хрватска е поделена во 12 изборни единици за парламентарните избори. Во првите 10 изборни единици се оние избирачи кои се во Република Хрватска. 11-тата изборна единица е онаа која колоквијално ја нарекуваме - дијаспора. Од оваа единица се бираат претставници во хрватскиот парламент од гласачи кои немаат живеалиште во Хрватска. Во 12-тата изборна единица и кандидатите и гласачите се припадници на националните малцинства. Постапката во утврдување на мандатите според гласовите е според Донтовата метода. Република Хрватска има пропорционален изборен состав. Според Уставот на Хрватска минималниот број на претставници во хрватскиот парламент е 140, а максималниот - 160. Конкретно, во моментот имаме 151 претставник во парламентот. Секоја изборна единица бира по 14 претставници. Во дијаспората квотата е фиксна, се бираат три претставници, а кај малцинствата се бираат 8 пратеници, од кои 3 се српското малцинство.

Исто така, имаме жупаниски изборни комисии, општински (градски) изборни комисии и избирачки одбори. Нашата изборна администрација, за разлика од Македонија, не е составена исклучиво од непартиски личности. Изборните комисии кај нас се од мешовит состав и имаат постојан и проширен состав. Во постојаниот состав влегуваат претседателот и замениците, и членови, чиј број зависи од тоа за кои избори се работи. Претседателот, заменикот и два или четири члена не смеат да бидат членови на ниту една политичка партија. Во проширениот состав на изборните тела влегуваат одреден број, но рамномерно застапени членови, кои се предлагаат од поголемите политичките партии или коалиции. Во избирачките одбори претседателот и заменикот не смеат да бидат членови на политички партии, а останатите членови на одборите се бираат на ист начин, значи, половина од позицијата, половина од опозицијата“.

Прешање: Кои се конкретните предлози на гостите од Хрватска за Македонија, пред се, во поглед на независната изборна администрација?

Нашата препорака е во согласност со препораките на ЕУ, а тоа е дека администрацијата треба да биде експертска. Моралот и интегритетот се разликуваат од една до друга личност, но кога превземаш јавна должност, тогаш превземаш и одредена одговорност. Не значи дека е проблем да

се биде член на ДИК и истовремено член на политичка партија, ако се работи за стручна и морално одговорна личност, која си ја врши работата политички неутрално. Овој модел што сега вие го имате, не мора да значи дека е лош. Меѓутоа, во неговото спроведување, тие личности треба да покажат дека работат исклучиво според професионалните правила. Првата Државна изборна комисија во Хрватска беше непартиска. Значи, осум члена на ДИК беа непартиски личности. Конкретно, јас бев потпретседателка на ДИК осум години и никогаш не сум била дел од политичка партија. Дали тоа значи дека јас сум подобар експерт?

Работата во ДИК е оперативна работа, занает, тоа не е козметика. Треба да се усогласат работата, луѓето на терен и пониските тела, да се спроведе едукација, да се синхронизира работата во изборниот процес за да биде еднообразен. Сите тела треба да се однесуваат, во одредени исти или слични ситуации, на ист начин. Праксата која ја создаваш и продуцираш треба да биде на завидно ниво. Уставниот суд на Хрватска, како второстепено тело кое одлучува за поднесените жалби, треба да биде на иста линија со ДИК, во смисла на примената на правото, а не на некакви политички идеологии. Она што европското изборно наследство го истакнува е потребата пописот на гласачите да биде точен, отворен и да се проверува редовно. Пописот на гласачи е збирка која се создава од три збирки што се прелеват во таа една, која се нарекува Регистар на гласачи. Кога се вели дека пописот на гласачи треба да биде постојан, тоа значи дека треба да се ажурира преку цела година. Отворени пописи значи дека ние во било кој момент можеме да бараме увид во него. Софтверското решение е должно да го обезбеди државата и ако сакам да проверам колку гласачи има на моја адреса, да ја внесам и да видам дали на неа има пријавено 14 или 140 гласачи. Затоа, многу е важно пописот на гласачи да биде транспарентен, точен и за неговата исправност некој да одговара. Особено е важно да не му се ограничува движењето на гласачот, односно, ако во моментот не е во местото на живеење, туку е во некое престојувалиште, таму да може слободно да гласа. Тоа значи дека државата треба да се погрижи на тој гласач да му овозможи гласање каде и да се наоѓа. Нормално некои ограничувања постојат кои законодавството може да ги превземе, но тие да бидат во разумна мера застапени. Државата не може да се наметне со својот авторитет на штета на остварувањето на едно од основните човекови права, а тоа е - да бираш и да бидеш биран.